

DENİZ KEZİBAN ÇAKICI
“Suç Bütün Perçemlerimdeydi”

İletişim Yayınları 3491 • Araştırma-İnceleme Dizisi 594

ISBN-13: 978-975-05-3764-6

© 2024 İletişim Yayıncılık A.Ş. / I. BASIM

1. Baskı 2024, İstanbul

EDİTÖR Duygu Çayırıcıoğlu

DİZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

KAPAKTAKİ GÖRSEL Deniz Çakıcı

UYGULAMA Hüsni Abbas

DÜZELTİ Nebiye Çavuş

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

DENİZ KEZİBAN ÇAKICI

“Suç Bütün Perçemlerimdeydi”

Sevgi Soysal’ın Yaşamı, Yapıtları
ve Mahkeme Tutanakları ile
12 Mart Sanıklığı

DENİZ KEZIBAN ÇAKICI 1964 yılında Konya'nın Sarayönü ilçesinde doğdu. Dokuz Eylül Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde son sınıf öğrencisiyken yurtdışına çıktı. Berlin Freie Universität Türkoloji Bölümü'nü ve ikinci anabilim dalı Çocuk ve Yetişkin Pedagoji ve Psikolojisi Bölümü yüksek lisans tezlerini 1998 yılında tamamladı. 1991-1993 ve 1996 yıllarında Berlin Freie Universität Türkoloji Bölümü'nün Moskova'dan Çin sınırına uzanan "Orta Asya'da Sovyet Kültür Politikası" edebiyat çalışmaları araştırma projesinde görev aldı ve Moskova Bilimler Akademisi'nde Rus Türkolog Svetlana Uturgauri ile birlikte çalıştı.

Berlin'de kaldığı yıllarda, Almanca ve Türkçe yayımlanan *Ezgi Kültür ve Sanat Dergisi* kurucularından ve yazarlarından biri oldu. *Sinematerspektif Dergisi*'nin Film Terapi Köşe Yazıları'nı yazdı.

1993-1999 yılları arasında, Berlin İçişleri Bakanlığı Tiergarten Belediyesi'nde çalıştı ve Doğu Almanya gizli servisi Stasi arşivlerindeki, "Türkiye'de Nazilerle işbirliği yapan aydınlarla ilgili belgelerin" Türkçe çevirisini, Vedat Türkalî'nin *Güven* romanı için hazırladı.

2007 yılında Paris 8 Üniversitesi'nde Psikopatoloji Bölümü'nü bitirdi. Aynı yılın sonunda Konya Özel Selçuklu Hastanesi'nde psikoloji kliniğini kurdu ve uzman olarak görev yaptı. 2016 yılında, Paris EPE- Ile de France okulunda Aile Uzlaştırma Bilirkişi eğitimini tamamladı. Fransa Adalet Bakanlığı Paris Aile Mahkemeleri'ne bağlı bilirkişi, kurum yöneticisi olarak, 2024 yılında emekli oluncaya değin çalıştı.

"*Suç Bütün Perçemlerimdeydi*": *Sevgi Soysal'ın Yaşamı, Yapıtları ve Mahkeme Tutanaqları ile 12 Mart Sanıklığı* adlı çalışması 2024 yılında İletişim Yayınları tarafından yayımlandı.

*Suç bütün perçemlerimdeydi.
Onlar böylesi kıvrılmasalar asmayacaktım tutkularımı uçlarına.*

SEVGİ SOYSAL

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	9
SEVGİ SOYSAL'IN ÖZYAŞAMÖYKÜSÜ.....	17
BİRİNCİ BÖLÜM	
Cumhuriyet'in Kuruluşundan Sevgi Soysal'a Roman Örnekleri	25
<i>Yeşil Gece</i>	27
<i>Sodom ve Gomora</i>	28
27 Mayıs 1970 İhtilali'ne doğru ve <i>Bir Gün Tek Başına</i>	30
12 Mart 1971 Askerî Darbesi'ne doğru ve <i>Gizli Emir</i>	32
İKİNCİ BÖLÜM	
12 Mart 1971 Dönemi Roman Örnekleri ve Ortak Özellikleri	39
<i>Büyük Gözaltı</i>	42
<i>Gençliğim Eyvah</i>	46
<i>Bir Düşün Gecesi</i>	52
Şafak niçin diğer dönem romanlarından farklı?.....	62
Şafak ve kadın tipleri.....	69

Sevgi Soysal'ın Yapıtları ve Yargılanma Süreci	95
<i>Tutkulu Perçem</i>	95
<i>Tante Rosa</i>	108
Sevgi Soysal'ın kendini hayata tercüme etmesine dair söyleşiler.....	124
<i>Yürümek</i>	132
Sevgi Soysal'ın günlüğünden: <i>Bir Romanın (Halveti) Hatıratı</i>	142
Kitap hakkında bilirkişi raporu.....	150
Kitabın beraat kararı.....	152
12 MART 1971 DÖNEMİ MAHKEME TUTANAKLARI	155
"eskici".....	168
Özü ifademdir.....	170
İhbar ve muhbir tutanakları.....	175
İddianame, ifadeler ve muhbirler üzerine.....	189
<i>Yenişehir'de Bir Öğle Vakti</i>	196
Duruşma tutanakları.....	212
Tatbiki keşif zaptı.....	230
Gerekçeli hüküm.....	237
Temyiz talebi.....	242
Askerî Yargıtay kararı.....	254
Doğan Tanyer'in müvekkili Sevgi Soysal'la ilk görüş günü.....	259
<i>Yıldırım Bölge Kadınlar Koşuşu</i>	265
<i>Barış Adlı Çocuk</i>	276
<i>Bakmak</i>	284
Mümtaz Soysal ile <i>Hoş Geldin Ölüm</i> öncesine dair söyleşiler.....	284
<i>Hoş Geldin Ölüm</i>	290
<i>Hoş Geldin Ölüm</i> ve Sevgi Soysal'ın kitabına dair aldığı ilk notlar.....	297
<i>Hoş Geldin Ölüm'e</i> eklenmeye zaman bulunamayan notlar.....	302
BİBLİYOGRAFYA - SEVGİ SOYSAL	309

ÖNSÖZ

“Neden Sevgi Soysal?” sorusuna yanıtım sanırım şu olurdu:

Onu, bütün teklifi ve yalnızlığıyla; acıyan, sancıyan tüm toplumsal ve kişisel yanlarıyla içimde bir yerde saklıyor ve sürdürüyor olduğumdan... Baş eğmeyi ve kendine biçilen “cinsiyeti kadın kalıbını” reddederken, ayların çokluğunda biçimlenmiş zihniyet duvarlarına çarpa çarpa kendine yeni baş etme yolları bulabilmiş olmasından.

Toplumsal bir zihniyet zehrinin, bulaşıcı bir hastalık olarak toplumun her zerresine cinsiyetçilik ve bunun tahakkümü olarak bulaştığını her fark edişinde, “tekinsiz” addedilen yeni durumlar ve varoluş biçimleri yaratabilmesinden, kalabalıklar içindeki bir başınlığını güçlenen değerlere dönüştürebilmesinden.

Bunların, kendisinden yirmi sekiz yıl sonra dünyaya gelen beni ve benden sonrakileri biçimleyen parçalar oluşundan. Gündelik hayatın sıradanlığı içinde kendini çoğaltan yok edişleri sorgulamayı ve sıradanlığa direnmeyi öğretmiş olmasından. Aslında, hiçbir şey Sevgi Soysal değil bu içimde sakladıklarımda. Hem Sevgi Soysal hem değil. Geride bıraktığı tüm eserlerde, her şey kişisel ama hiçbir şey kişisel değil. Özünde sorulması gereken, mesele neden Sevgi Soysal değil sorusu. Kişisel hiçbir şey’le yolculuğunu sürdürmeyi bilen bir kadının,

toplumsal hastalıkların ortasını yara yara yürüyebilmesi meselesi. Oradaki irini faş ediyor olması. Görmezden gelineni, gizli olanı açığa vurup ortaya döküyor, dile veriyor olması. O andan itibaren, ortalığa saçılanlarla baş edemeyenin Sevgi Soysal değil, artık erk ve tahakküm sahipleri olması. Sırrı fâşeylenen erkin râzısı'nın kaçıyor olması.¹

Neden râzısı kaçıyor? Bir kişinin ya da topluluğun başka bir kişiyi kendi mülkü haline getirerek onun özgürlüğüne “sahip” olması ve bu durumu dilediği gibi kötüye kullanması ayan ve beyan olduğu için kaçıyor. Sevgi'nin özel hayatı için istediklerinin doğrudan medeni hayatla bağlantılı olması ve bunların göbekbağının siyaset ve devletin elinde bulunması, meseleyi bir tek Sevgi Soysal olmaktan çıkarıp memleket meselesi haline sokuyor. Evet gerçekten de bir memleket meselesi olan bu kadının, medeni hayat, özel hayat, siyaset, devlet bağlamında, o harika ve tekinsiz duruşlarıyla alıp yere çaldığı erk ve tahakkümler ne yapsın? En bildikleri tek şeyi elbette. Üstelik de kadın olan bu uyumsuz, kadınlık onurundan vurmak. Bu onu yerle bir edecek sanıyorlar. Oysa Sevgi çoktan bellemiş bin yıllardır Afrika'da düşen yaprağın Avrupa'da altın borsalarını belirlediğini. Denklenmiyor asla bu bel altı vuruşlara. Medeni birey ve toplum olmak istiyorsa, kendinden sökülüp alınmayacak yazılı hayat tarzı inşa etmenin en iyi baş etme yolu olduğunu biliyor. Bu nedenle bana “yazmazsa olmazdı, onun asıl cezasıydı yazmak” dedirten şey, onun baş etme, direnme özgürleşme yöntemi. Ardından gelen ve gelecek olan nesilleri kendi “tekensiz” dalgaları arasına katma yolu.

Medeniyet teriminin düşünce tarihi boyunca kazandığı anlamların ortak noktası, şehir-devlet hayatının sosyal, siyasal, entelektüel, kurumsal, teknik ve ekonomik alanlarda mümkün kıldığı birikim ve fırsatların eşit şekilde, özgürce paylaşılması fikrini barındırmasıdır. Tarih boyunca medeniyet, esas olarak yazıyla tanımlanan bir kültür olmuştur. Tahakkümcüler için Sevgi'nin yazarak yaydığı dalgalardan daha tehlikeli ne olabilir-di? Sağ ve sol ayırmadan, toplumsal sınıfların dayandığı çeliş-

1 Kaygusuz Abdal: *Bu aşk mevci gene başımdan aştı / Sırrımı fâşeyledi râzım kaçtı.*

kileri örten, yanlışlığı, aldanmayı ve mistikleştirmeyi yaygınlaştıran tüm ideolojilerin karşısına yazarak dikilen Sevgi'deki duş ve varoluş şekli, beni onunla ilişkilendiren en önemli şey. Bunun elbette benim kişisel tarihimle bir bağı var; Sevgi'nin '70'lerde yaşadıklarına benzer şeyleri ben de '80'lerde yaşadım. Haksızlık ve hukuksuzluğun normalleşmesiyle herkesi kapsaması gereken hesap verilebilirliğin ortadan kalkması; sanırım, bir toplumun başına gelebilecek en büyük tehlike. Hesap verilebilirlikteki eşitlik, denklik veya orantılı olmanın ortadan kalkması, toplumu medeni olmaktan çıkarır. Tahakküm gücü olanlar, hesap verebilirlikteki bu denkliği zapt ederek, her dönem yöneten olmayı garanti ettiklerini sanabilir. Gerçekte ise, devlet eliyle onursuzlaştırmanın yolunu açarak, devleti, medeniyet dairesinden çıkarmış olurlar. Asıl suç budur. Tek istediği medeni bir hayat olan Sevgi Soysal'ın kısa hayatının uzun süren yargılanmalarına buradan bakmak gerektiği fikrindeyim.

Çağdaş Türkçe yazında aktif gözlemci ve yansıtıcı olarak, Sevgi Soysal'ın önemli ve anlamlı bir yeri olduğunu düşünüyorum. Yüzyıllardır süregelen gücünün egemenliği üstüne kurulu ve kurumlaşmış bir haksızlığı, Türkçe yazına taşıyan kadın yazarlardan ilkinin Sevgi Soysal olması, yazdığı her şey sanatsal boyutunu korurken aynı zamanda politik bir tavır ve duruş da oluşturması onu, benim için çok ayrıcalıklı kıldı. Türkçe yazında kadının birey olması sorununu eş değerli kadın-erkek ilişkileri boyutuyla ilk sunan olması, önemliydi. Türkiye'nin erkek egemenliği üzerine kurulu gelenekselleşmiş toplumsal yapısı ve toplumun her alanında dinin belirleyiciliği göz önüne alındığında; Sevgi Soysal'ın kişiliği ve ürünleriyle sergilediği ilkleri oluşturan kadın resmi, günümüz Türkiye için hâlâ çok büyük önem taşıyor. Daha ilk yapıtında altını çizdiği, yerleşik rutinden bunalan kadını, kapalı toplum anlayışının belirlediği sakat bir cinsellik eğitimiyle biçimlenmiş; kendi özüne saygı, insan saygısı, hak bilirlilik ve hakseverlikle ilgisi olmayan erkeklik anlayışını, erkeklik anlayışının oluşum sürecinde kadın mutsuzluğunun nedenlerini, dış dünyadan kopuk bir ayrışıklık içinde mutlu olunup olunamayacağı sorgulamasını yazına

taşıması, severek birlikte üretebilmeyi, düşünme yetisini yitirmeden sevebilmeyi ve gerektiğinde yeni varoluş şekilleri bulabilmeyi işlemiş olması, Sevgi Soysal'ı benim için ilginç kılan nedenlerdi.

12 Mart dönemi Sıkıyönetim Komutanlığı mahkeme tutanaklarının ilk kez bu çalışma kapsamında ve yazarın eserlerine toplu bir bakış sunarak yayımlanacak olması ise hem genel tarihe hem Sevgi Soysal'ın kişisel tarihine not düşülmesi açısından, geç kalmış bir borcun dönem tanıklarına ödenmesiydi benim için.

1993 yılından 1997 yılı sonuna kadar oldukça zor koşullarda toplanan bu belgelerin yalnızca bir bölümü, ilk kez Sevgi Soysal Bibliyografyası olarak Master II çalışmam içinde yer bulup Berlin Hür Üniversitesi Türkoloji Bölümü'nde ve Berlin Kadın Eserleri Kütüphanesi'nde yerini aldı.

Sayın Mümtaz Soysal ve Doğan Tanyer'e verilmiş olan iki örnekten yararlanıp, birçok bilgiden, ad vermeden yararlananlar, hatta dipnot göstermeden tez yazanlar oldu. Uzun ve zahmetli bir araştırma döneminin bu şekilde yağmalanmasına son vermek adına, '90'larda toplanmış olan ve ilk çalışma içinde kullanılmayan mahkeme tutanaklarını içerecek bu çalışmayı yayına hazırlamak elzem oldu.

Bu çalışmanın detaylandırılmış, belgelenmiş konusu olan ve Türkiye tarihinin önemli bir kesiti sayılan 12 Mart 1971 askerî darbe döneminin, yazarın yaşamında olduğu gibi yapıtlarının biçimlenişinde de sarıh bir yeri var. Sevgi Soysal'ın günün içinden, yaşanılan an açısından yalın, özülle yansıtmak gibi bir önceliği ve özelliği olduğunu, belgesel bir tanıklık taşıyan *Yıldırım Bölge Kadınlar Koşuşu* yapıtında tarihsel, yazınsal açıdan çok net görürüz.

Dönem romanları değerlendirilirken gözden kaçan, *Şafak* yapıtının sözü edilmeyen noktalarına, belgeler ve mahkeme tutanakları ışığında yeniden bakılmalı fikrindeyim. Egemen güçlerle, devrimci güçler arasındaki çatışmanın kadın açısından işlenmiş olması, kadın sorununu düzen çatışmalarının da önüne koymuş olması nelerle ilintilidir sorusunun yanıtı bize,

Şafak'ın dönem romanları içinde nasıl bu kadar iyi bir politik roman olabildiğini açıklayacak, kendine özgü ayrıcalıklarını gösterecek önemli bir nokta bence.

'90'larda yaptığım çalışmaya, bilimsel bir çalışmanın ilk çıkış noktasının yazarın belgelerle ve bilimsel yöntemlerle ortaya konmuş bir biyografisinin ve uzun vadede kurumlaşabilecek bir *Sevgi Soysal Arşivi* oluşturulmasında ilk kaynak işlevi görebilecek bibliyografisinin hazırlanması gerektiği düşüncesi ile başlamıştım. Bunun sebebi, o zamanlarda hâlâ, edebiyat otoritelerinin çalışmaları da dahil, hazırlanmış *Sevgi Soysal* biyografilerinin eksik, birbirinden farklı, bazen de yanlışlar içerdiğini düşünmemdi. Örneğin, Behçet Necatigil'in hazırladığı *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü* (Varlık Yayınları, İstanbul, 1980), Şükran Kurdakul'un hazırladığı *Şairler ve Yazarlar Sözlüğü* (İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1989), Priska Furrer'in hazırladığı *Das erzählerische Werk der Türkischen Autorin Sevgi Soysal (1936-1976)* (Klaus Schwarz Verlag, Berlin, 1992) yapıtlarını yan yana getirdiğimizde, aynı yazar için birbirinden farklı biyografiler vardı. Teknik olarak yeniliği ve bilimsel bir temele oturtulmuş olması nedeniyle bir ilki oluşturacak ve uzun vadede kurumlaşmış bir arşiv çalışmasının merkez ağırlık noktası olacak *Sevgi Soysal* bibliyografisinin ve biyografisinin oluşturulması kaçınılmaz ilk hedefim olmuştu o zaman.² Sayın Mümtaz Soysal'ın ifadesiyle, "o güne değin kimsenin görmeyi talep etmediği belge ve dokümanları"³ tek merkezde toplayıp sonrasında yapılacak bilimsel çalışma ve analizler için önkoşulları yaratacak bir arşiv oluşturulmalı fikrindeydim. O güne kadar hazırlanmış en kapsamlı *Sevgi Soysal* bibliyografisi '90'lardaki bu ilk çalışma ile oldu. Aradan geçen zamanda, Funda Soysal ve İletişim Yayınları doğru biyografiyi içeren ve o arşivi oluşturacak birçok eser yayımladı.

Arşivimde doktora çalışmam için kalan 12 Mart dönemi sıkyönetim komutanlığı mahkeme tutanakları, şimdi hayatta ol-

2 Söz konusu eksik, hatalı ve birbirinden farklı bilgiler için 4 numaralı dipnota bakınız.

3 Deniz K. Çakıcı, "Mümtaz Soysal ile Söyleşi", İkincil Kaynakça (kaset): 30, Arşiv: Deniz K. Çakıcı.

mayan o dönem tanıkları ile yapılan söyleşilerin bazıları ve kimi belgeler gecikmiş bir etüt olarak bu kitap içinde değerlendirildi. Bu gecikmenin sebepleri kırk yıllık politik göçmenlik hikâyemle ilgili ve bu kitabın kapsamı dışında kalmalı diye düşünüyorum.

Sevgi Soysal'ın "kıvrılan perçemlerine asılan tutkularına" Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan 12 Mart 1971 askeri darbe dönemine kadar genel bir bakış sunarak, yazarın bu genel içinde durduğu noktayı ve o yazımsal noktaya nasıl geldiğini belirginleştirmeyi, sıkıyönetim komutanlığı mahkeme tutanaklarına bağlı kalarak bu çalışma içinde belgelemeyi hedefledim. Bunun için, yazarın, 12 Mart 1971 dönemi ürünlerinden biri olan *Şafak* romanının, diğer dönem romanlarıyla aynılık ve ayrılıklarını analiz ederek bulmak istedim.

Sevgi Soysal'ın, bu araştırmadan altmış iki yıl önce *Tutkulu Perçem* yapıtıyla başlayıp *Hoş Geldin Ölüm* yapıtına kadar sergilediği kadın tiplerinin kadınlıklarına dair tutumlarının, günümüz Türkiye'si ile bağlantısı düşünüldüğünde, hâlâ ne kadar güncel ve can yakıcı olduğu çok açık. 12 Mart'ta Sevgi Soysal'ın yaşadığı "düşünen ve sorgulayan kadın olma zulmeti" 12 Eylül'de, 28 Şubat'ta, içinde yaşadığımız 2000'li yıllarda bir şekilde yinelene yinelene yaşanmaya devam ediyorsa, Sevgi Soysal'ın ürettiği her metne yeniden bakmamız gerek demek ki. Bu çalışmayla sunulan bibliyografinin, bilgi, belge ve verilerin, ileriye dönük yeni çalışmaların önünü açmasını diliyor ve bildiklerimi aktarabilmeyi umut ediyorum.

Çalışmamın tutanaklarla ve yapıtların analizleriyle iç içe bir yapı sergilemesi, Sevgi Sosyal'in olayları yaşama sırasına riayet edilmesi ile ilgilidir. Bir eserden söz ederken bir yargılamaya ya da tutanağa geçilmesi ya da tam tersinin olması, yazarın kısa hayatına sığdırdığı yargılamaların uzunluğundandır. Bu tutanaklar içinde bir uçtan bir uca savrulurken, evet yazmazsa olmazdı. Onu özgür kılan bu muhteşem yazma gücü bize, bugün elinizde tuttuğunuz onun gerçek hayattaki yargılama, edebiyat/sanat sarmalını verdi.

* * *

Beni, bu çalışma hazırlanırken yönlendiren sayın Prof. Dr. Barbara Kellner Heinkele'ye, Sevgi Soysal Arşivi'ni oluşturmamda katkılarıyla beni onurlandıran ve günün her saati zaman ayırabilme inceliğini gösteren sayın Mümtaz Soysal ve sayın Doğan Tanyer'e, sayın Uğur Alacakaptan ve eşine, söyleşiler için zaman ayırıp bildiklerini anlatan ve verdikleri bilgilerle yeni belgelere ulaşabilmem için yol gösterici olan sayın Gönül Öney'e, sayın İzzet Yenen'e, sayın Mine Kazmaoğlu'na, sayın Özdemir Nutku'ya, sayın Fethi Naci'ye, sayın Tomris Uyar'a, sayın Oya Baydar'a, sayın Ela Güntekin'e, sayın Selim İleri'ye, sayın Murat Katoğlu'na, sayın Memet Fuat'a, editörlük konusunda bilgi veren sayın Ramazan Şen'e, yazarın bazı yapıtlarının ilk baskılarını bulmamda yardımcı olan sayın Aşkın İnan'a, ikinci redaksiyon çalışmalarını yapan sayın Esmâ Belgin Özdemir'e, röportaj kasetlerinin çözümüne yardım eden sayın Mine Gezek'e, kontrol okumaları yapan sayın Ayla Özşah'a, belgeler toplanırken lojistik destek sağlayan sayın Nafia Altınok'a, özel söyleşiler esnasında konuya dair bilgilerini aktaran sayın Vedat Türkali'ye, sevgisiyle her daim beni motive eden ve kitap kapağını tasarlayan oğlum Deniz'e ve tabii içimde sakladığım Sevgi Soysal'ı akıp giden hayatla buluşturmam için beni yeniden harekete geçiren sayın Funda Soysal'a teşekkür ediyorum.